

Istentapasztalat(lanság) és hiányérzet összefüggései a Ratkó-lírában

A Ratkó-köteteket fellapozva talán túlzás lenne „istenes verseket” mint tematikus csoportot elkülöníteni, ám alaposabb vizsgálatot követően meg kell állapítanunk, hogy az egész pályáján jelen vannak a szakrális meghatározottságú költemények. Jánosi Zoltán Ratkó lírai alkotásainak főbb tárgyköreit számba véve önálló kategóriaként említi az „Isten-költeményeket”, ugyanakkor rámutat a költő Isten-képének a kettősségére és hiányosságaira, amiben a torzító marxista filozófiának és a szeretethiányos gyermekornak egyaránt szerepe lehet.¹ Babosi László szerint is „Fontos problémája Ratkónak a transzcendencia, az istenhit.”² Eliade terminusát használva hitevesztett, de hinni akaró *homo religiosus*ként beszél a költőről,³ aki többnyire tényleg kétkedő deistaként nyilvánul meg, csakhogy újra és újra felbukkanó problémaköreinek jelentékeny része – morális felelősség, küldetésesség és kiválasztottság, halál és gyász – nehezen közelíthető meg materialista-ateista alapokból. A racionálisan gondolkodó Ratkó számos forrásból fakadó hiányélménye azért sem oldódhatott fel, mert több „nagy kérdésre” nem tudott kielégítő választ adni a transzcendencia kirekesztésével. Költészetében egyszerre található meg az isteni jelenlét érzékelésének hiányából fakadó énvesztés és az Isten híján magára maradt ember integritásának megerősödése. Írásomban ennek az összetett kapcsolatnak a versbeli előfordulásait szemléltetve arra is keresem a választ, hogy az istentapasztalat, illetve ennek hiánya milyen összefüggésekben, milyen megszólalásmódokra ösztönözte a költőt.

Már a Ratkó-versek címeit áttekintve is számos szakrális utalásra találhatunk (*Isten mellett, Mint Isten, Isten, Krisztus-keresztelő, Éjféli zsoltár, Betlehem, Jézus, Zsoltár, Felátadás, Pilátus* stb.), de a nem vallási vonatkozású címmel rendelkező költeményekben is rendre előfordulnak a kereszténységhez kapcsolódó motívumok. Annak ellenére, hogy a költő hányattatott gyermekkorából kimaradt az ezirányú szocializáció, és a kommunista diktatúra által hirdetett eszmék sem segítették a teológiai tájékozódását, Ratkó jól ismerte a kereszténység összetevőit. Világba vetettségének élménye talán még fogékonyabbá tette azokra az egzisztenciális vonatkozású témákra, amelyek ideológiai és vallási meghatározottságtól függetlenül foglalkoztatják az egyént. Isten- és vallásfelfogásának sajátosságaira több olyan vers is következtetni enged, amely látszólag nélkülözi a szakrális tematikát. Jelen vizsgálat elsősorban négy olyan költeményre fókuszál, melyek az elsődleges megjelenési helyükön túl a *Vigília könyvek* egy gyűjteményes kiadványában is megjelentek. Az *Innen és túl – Verseik az Isten-kereső emberről*

¹ JÁNOSI Zoltán: Ratkó József. Budapest, 2016. Magyar Művészeti Akadémia, 173.

² BABOSI László: Költő a diktatúrában – Ratkó József pályaképe. Budapest, 2019. Magyar Napló, 123.

³ Uo., 32. [BABOSI, 2019]

című több kiadást is megért antológia⁴ mai napig népszerű és gazdag lelőhelye a XX. századi magyar szakrális líra kérdésfeltevésében és hangnemében egyaránt nagy változatosságot mutató darabjainak. Szinte megszámlálhatatlanul sok költőtárs több mint hatszáz verse között Ratkó József a négy költeményével mondhatni alulreprezentált. Ezek a szubjektív módon kiválasztott alkotásai fontos problémákat érintenek, de hogy tágabb kontextusban szemlélhessük ezeket, mondanivalómat igyekszem néhány más versből vett részlettel is alátámasztani, méghozzá az első két kötet, a *Félelem nélkül* és a *Fegyvertelenül* darabjait hívva segítségül.

A főként piaristák által válogatott és Lukács László⁵ szerkesztésében megjelent gyűjteményes kötet, az *Innen és túl* négy fő téma köré csoportosítja a benne lévő verseket. Az első a *Felemás érzések között* címet viseli, melyek közül a *Hazamegyek* motívumkörhöz kapcsolódóan bukkanunk az első Ratkó-versre, az *Ember, fa* című alkotásra. Az eredeti megjelenési helye az 1968-as *Fegyvertelenül* című kötet, fontos és kiváló, ugyanakkor többségében egy ötletből keletkezett rövid versek gyűjtőhelye.⁶ Utóbbira példa ez a két versszakos dal, Babosi László szerint a kötet egyik gyöngyszeme, nem csupán a magyar folklórban központi szerepet játszó életfának, az egyik leggazdagabb önismereti szimbólumnak a megjelenítése, de magának a szentségnek a manifesztálódása is.

EMBER, FA

Minden emberben fa lakik,
ágaira fészkel a hit,
s dalol, mint valami madár,
míg le nem üti a halál.

Minden fában lélek lakik,
az emeli az ágait,
és fészket óv, szélnek feszül,
s szenved – már majdnem emberül.

Ratkó ebben a formai és tartalmi jellemzői által egyaránt a népköltészetre asszociáló alkotásában mégis közösségi lírát teremt, egyetemes lelki tartalmakat közvetít. A madár alakjában fészket rakó hit minden emberben jelen van, mindenkinek a világfáján ott dalol a halál meg nem érkezétségig. Az antropomorfizált fa, illetve ennek a lelke pedig szenvedések árán is védelmezi ezt a hitet, létének azon lényegét, mely éppen ennek a védelmező funkciónak – „fészket óv, szélnek feszül” – a következtében telik meg emberi tartalommal. A hit ebben a szöveghelyzetben definiálatlan, nem vonatkozik

⁴ Innen és túl – Verseks az Isten-kereső emberről. szerk. LUKÁCS László. Budapest, 2005. Vigília.

⁵ LUKÁCS László piarista szerzetes, teológus, szerkesztő, 2019-ig a *Vigília* című katolikus folyóirat főszerkesztője. Tudományos munkássága nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő. Számos elismerésben részesült, legutóbb 2020-ban Pro Cultura Christiana-díjat kapott.

⁶ BABOSI 2019, 131.

szorosan szakrális tartalomra, inkább egy olyan valláson túli kontextusban értelmezhető, ami rámutat az élettől való elválaszthatatlanságára, de nem jelent egyszerre istentapasztalatot. A Ratkó-lírának viszonylag gyakran előforduló szava a három isteni erény közül az első, rendre megjelenik a „nagy versekben” is, de a legkülönbözőbb vonzatokkal: „és tudok hinni is – kemény / gyémánt jövőnkben bízom én.”; „De ugrik, illan a hitem, / naponta meg kell védenem” (*Szégyentelenül*); „Hitet teszek, / így vallok reszkető koromról”; „élek békét hívó hitemben” (*Félelem nélkül*); „egyensúlyozva egyszál hitemen / a félelem szakadéka fölött / énekelek” (*A halálig*); „Nem vagyok én már gyerek; / s az ember hova legyen / hit nélkül?” (*Tél*); „Küszöbre szorult hitemet / bátorító kezébe fogja” (*Fölfogja hulló*). A hit tehát lényeges összetevője a személyiségének, de sokkal inkább irányul önmagára, nemzetére, a cselekvésre, az írószerepre, mint bármilyen transzcendens hatalomra. Az ilyen módon összetett, ugyanakkor decentralizálódó hitfelfogás nem tudja feloldani a versekben tapasztalható hiányérzetet. Az *Ember, fa* című költemény hangulatára is rányomja bélyegét a szenvedés és a halál, még ha nem is tud felülkerekedni a folklór motívumaiban megtestesülő értékeken. Együtt van ebben a néhány sorban a teremtett világ összetevőinek a népköltészetből ismert időtlen harmóniája, a természet csodája, amire árnyékot vet ugyan a halál, de beilleszkedve ebbe a rendbe, azt megtörni nem tudja. A gondoskodó léttel – „fészket óv, szélnek feszül” – együtt járó szenvedés nemcsak hogy értelmet nyer, de nélkülözhetetlen része is a versbeli fa antropomorfizációjának „már majdnem emberül”. Szenvadás illetve halál nélkül megváltás sem lehetséges, ez utóbbi pedig a hithez hasonlóan szintén lényeges problémaköre Ratkó költészetének, amire a következőkben bemutatott versek is példát adnak.

Az *Ember, fa* sorai az évszázadok magyar verseit feldolgozó és megéneklő Dinnyés Józsefet is megihlették. A dalszerző, gitáros-énekes már a '70-as években érdeklődéssel fordult Ratkó alkotásai felé, a *Dal a jövőről* című 2001-ben megjelent albumán a költőnek huszonöt megzenésített verse hallható. Az *Ember, fa* zenében való újragondolása az utóbbi időben mások számára is izgalmasnak bizonyult. A részben népzénet, részben népzenei elemeket is felhasználó könnyű- és világzenét játszó magyar együttes, a számos generáció körében népszerű Csík zenekar 2014-es *Amit szívedbe rejtész* című lemezén ugyancsak megszólal ez a dal. Költészet és zene találkozik már az album címében is, ami József Attila versére utal. Szabó Attila zenekari tag szerint a címválasztásnak elsősorban az az oka, hogy az anyag szellemiségére a szívükből jövő érzések nyomták rá a bélyeget.⁷ A népzenei hatású számokat tartalmazó lemez címadása azért is találó, mert József Attila Freudnak ajánlott költeménye azon kívül, hogy a személyiség feltárulkozásának problémakörét érinti, rendkívül erős zeneiségű, a dal műfajába sorolható alkotás. Ezen az albumon kapott helyet az *Ember, fa* című darab,

⁷ Sz. n., Szívéből szól a Csík zenekar https://kulturpart.hu/2014/04/03/szivebol_szol_a_csik_zenekar [2020.11.01.]

melynek valójában csak a vége a Ratkó-vers, az alapja egy palatkai szám,⁸ a *Három fehér kendőt veszek* című mezőségi népdal. A három-, illetve négy versszakos változatban is élő, és a versszakok sorrendjében is eltéréseket mutató népdalból két versszak szólal meg a Csík zenekar feldolgozásában, amit Majorosi Marianna énekel, majd egy hosszabb hangszeres (hegedű) részt követően Csík Jánostól hangzik el a Ratkó-szöveg első versszaka énekelve, a második szavalva. Az így létrejövő kompozíció nemcsak a két-két versszak terjedelmében mutat arányosságot, de a nőire felelő férfi szólam is harmóniát teremt, nem beszélve a népdal és a Ratkó-vers verstani azonosságairól és motivikus hasonlóságairól (madár, halál). A színszimbolikára erősen építő népdal szintén szembesít az élet végességének megváltoztathatatlan tapasztalatával, a Ratkó számára ugyancsak központi halál-problematikával.

Az *Innen és túl* antológia második Ratkó-verse az *Emberi világunk* témakörbe a *Bátran szólhassak* motívum alá lett rendezve. A cím itt sem sejtet „istenes verset”, de a szintén a *Fegyvertelenül* című kötetben megjelenő *Anyámat elrágta...* kezdetű költemény olvasása során már nyilvánvalóvá válik az összefüggés. A családversek közé is sorolható, mindössze nyolcsoros alkotás személyes tragédiák sorával indít. Az édesanya betegsége és korai halála, az apa alkoholfüggőség okozta önpusztító életmódja, valamint a lelencsors eredményezte hányattatások külön-külön is nehezen feldolgozható traumák, együttesen még inkább embert próbáló a velük való szembenézés. Ratkó azonban az érzelmeket elrejtve, hideg racionalitással, tényként közli ezeket az életeseményeket. Az első verssor címmé emelt szókapcsolata és a folytatás is naturalista módon jeleníti meg azt az életállapotot, amelynek természetszerű következménye a halállal való szembefordulás. Paradox módon teszi mindezt az Isten létét egyes versekben kétségbe vonó, cselekvésképtelennek, gyengének valló költő – „Elaludt az Isten” (*Isten mellett*); „virrasztottam roppant szívemmel / a rest isten helyett is” (*Míg én fát vágtam*); Kétezer éve bújjuk előlünk” (*Isten*) –, hiszen a feltámadástól várja az új életre ébredést, a halálon való győzelmet, ugyanakkor nem Krisztus áldozatától reméli ezt, hanem saját maga hozza meg az áldozatot, önnön vérért adja, amiből élet fakadhat: („Testükbe vért énekelek, / hatalmat a feltámadáshoz”). Szükség van tehát a megváltásra, de istentapasztalat hiányában csak az önmegváltás lehet ennek a módja. A záró sorpárban sem jelenik meg a Megváltó, a lírai én az, aki ennek a profán szenvedéstörténetnek a végén keresztre feszül.

Még teljesebb képet alkothatunk Ratkó szemléletmódjáról és vallásfelfogásáról, ha az *Anyámat elrágta...* című vers mellé helyezzük a *Félelem nélkül* kötet *Anyám* [Anyám...] című versét, sőt ezzel együtt – bár jelen tanulmány nem terjed ki a *Törvénytelen halottaim* című kötet verseire –, a harmadik „anyám-vers” (*Anyám* [Most már hívhatom...]) is felveti a halál utáni lét problematikáját. Az *Anyámat elrágta...* című alkotásban ugyan közvetlenül jelenik meg a feltámadás fogalma, de az nem az isteni működésnek, hanem a versbeli alany beavatkozásának a következménye. A

⁸ A ma Magyarpalatkának (Kolozs megye) hívtott település régóta a Belső-Mezőség egyik legjelentősebb zenészközpontja. Az itt élő cigányzenész dinasztiák nemcsak saját falujuk, hanem sok környező település (például Béré, Kötelenđ, Mezőgyéres, Mezőkeszű, Vajdakamarás, Visa) zenei igényeit is kielégítették. Ebben a faluban élnek a táncházmozgalom egyik legismertebb, a mai napig is aktív vonószenekearának, a Magyarpalatkai bandának a tagjai.

másik két költeményben nincs szó sem feltámadásról, sem isteni hatásról, ezek a megszólalásmódok inkább a reinkarnáció szemléletmódját tükrözik: „Nem tudom, mily alakban / költi föl őt az élet. / Könnyű, soványka teste / nem tudom, hogy mivé lett / – bogárka, búza lett-e – / vigyázok, rá ne lépjek.” (*Anyám* [Anyám a föld alatt van...]); „Most már hívhatom fűnek is ... most már hívhatom fának is” (*Anyám* [Most már hívhatom...]).

A megváltás hiánya vagy a megválthatatlanság az anya-témán kívül is több Ratkó-versben megjelenik, aminek az oka a krisztusi áldozat elégtelenségében mutatkozik meg: „Halállal ma már nem lehet / megváltani ezt a világot!” (*Míg én fát vágtam*); „nem halállal kell / megváltani ezt a világot” (*Krisztus-keresztelő*). Az utóbb idézett versben a lírai én apoteózisa azt is magában foglalja, hogy a megváltás feladata önmagára hárul. Számos Ratkó-versnek jellegzetes motívuma, hogy az istentapasztalat részlegességéből fakadó hiányokat az egyénnek illetve a lírai alanynak kell betöltenie, az Isten helyett kell cselekednie, valamelyik isteni személy helyébe kell lépnie. Az embernek ez a fajta istenülése nem jár együtt azonban megdicsőüléssel, egyedüli célja a világ megbomlott rendjének helyreállítása, ami ugyanúgy életáldozattal járhat, mint a krisztusi küldetés, ugyanúgy megölheti az ént is, „mint ama Másikat” (*Krisztus-keresztelő*). Több verset megvizsgálva arra következtethetünk, hogy Ratkóban egyetlen isteni szerepkörrel, a teremtőével kapcsolatban nincs kétség, a világ létrejöttében a bibliai teremtéstan érvényesülését látja megvalósulni, szóhasználatában is többször előfordul a teremtés fogalma – „Mint Isten, aki hozzá látott / megteremteni a világot” (*Mint Isten*) –, azonban már ez a világot létre hívó gesztus sem mutatkozik tökéletesnek, hiszen kétszer is előfordul az újrateemtés szükségességének gondolata: „figyelmeztess az istent / teremtsen újra mindent” (*Ami kimondható*); „S majd lesz-e arra kedve, / hogy mindent újakezdve / új világot teremtsen / az ember vagy az isten?” (*Az első úrhajóval*); a *Csönd* című versből pedig parafrázálva *János evangéliumának* kezdő mondatát egy inverz teremtéstörténet bontakozik ki – „Kezdetben volt az ember, / azelőtt semmi sem volt.” –, melynek központi alakja az önmagától formára lelő ember, „minden dolgok szülője” hívja életre a többi teremtményt.

Az *Innen és túl* harmadik alkotása Ratkó kötetében kiemelt helyen szerepel, a *Félelem nélkül* című kötet nyitóverse, az említett gyűjteményes kötetben pedig az előzőekben vizsgált *Anyámat elrágta...* című alkotáshoz hasonlóan az *Emberi világunk* témakörbe lett sorolva, azon belül viszont a *Szabadíts meg a gonosztól* motívumhoz kapcsolódik. A kötetnyitó *Apám* talán az egyik legismertebb Ratkó-vers is egyben, a magyar irodalom leginkább negatív apamitoszt építő költeménye.⁹ Több dolog eszünkbe juthat róla, de az istenkép és a vallásfelfogás első olvasásra kevésbé. Látni kell azonban, hogy a gonoszság megtapasztalása és az attól való szabadulás vágya mások hittel való szolgálatához vezethet. Ahogy Jánosi Zoltán írja: „Ebből az örökségből a természetében, külsejében az apja vonásait is hordozó fiú a szándékaiban az emberi közösséget nem széttörő, hanem építő, szolgáló akarat révén lép ki a világ elé, és fogalmazza meg első, de halálíg érvényes ars poeticáját”.¹⁰ A vers végén megszólaló fohász az embertársak-

⁹ BABOSI 2019, 121.

¹⁰ JÁNOSI 2016, 131.

hoz és az embertársakért szól. Egyetemes krisztusi tanítás, a másokért való élet jelenik meg benne. Szóval és tettel való cselekvés, ami értelmet ad a létnek, és emberré teszi az egyént. Szükség van hozzá erőre és hitre. Ugyanarra a hitre, ami madárként dalol a halál meg nem érkezéig az *Ember, fa* című költeményben. Az itt megjelenő gondolat viszont inkább Reményik Sándor *Akarom* című versét juttathatja eszünkbe, nemcsak a hasonló mondatszerkezet okán. „Akarom: fontos ne legyek magamnak.” – fogalmaz az erdélyi költőelő, s „Néptelen lelkű ne legyek” – hangzik Ratkó kettős értelmű sora, aminek a folytatásából nyilvánvalóvá válik az emberekért, szó szerint a népért való értelmes és tevékeny magatartás célzata, ugyanakkor a néptelen lélek képében benne van a társtalanságtól való félelem is. Rossz a szenvedélybeteg apa örökségével élni, de még rosszabb néptelen lelkűnek lenni, nélkülözve mások óvó, melegítő tekintetét, ami egyszerre ad biztonságot, ösztönzést és értelmet a szabad szolgálatnak. Nem véletlenül jelenik meg a versbeli szubjektumban az értelmes és szabad szolgálat vágya. Az értelem etikai vonatkozása magában rejtje a helyes és a helytelen felismerését, az élet végső céljára való törekvést, és szükségképpen érinti az Isten keresését is. Manfred Balkenohl, kortárs német teológus önálló kötetben törekszik arra, hogy az értelemnek mint a teremtett világ alapvető elemének a sajátosságait feltárja.¹¹ Az elmúlt évtizedekben több hasonló kísérlet született a szabadságfogalom definíálására, melyek közül Henri Boulad-t szeretném kiemelni. A francia jezsuita teológus a szabadság eszköz voltát hangsúlyozza, nem adományként, hanem feladatként értelmezve azt, s ebben a megközelítésben párhuzamba állítható a ratkói gondolattal, melyben szabadság és áldozat kapcsolódik egybe.¹² A vers tehát értékszembesítő jellel nemcsak elutasít egy az apa alakjában megtestesülő magatartásformát, de helyette felmutat egy olyan programot, amelyben már együtt van a költő morális felelőssége, küldetésstudata és a költészetet a nép szolgálatának tekintő szerepfelfogása. Jánosi Zoltán még a „*Kő alatti fény*” című kötetében úgy fogalmazza ezt meg, hogy „A jellegzetes ratkói hang mégis a közösségi elvű költőiség szakadékokkal teli terepén, az emberi szolidaritás veszélyes nyomvonalán kezd kiformalódní.” – ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy ez a szolgáltni akarás az „esztétikai megkövülés” veszélyeit is magában hordozza.¹³

Az *Innen és túl* antológia negyedik, egyben utolsó Ratkó-verse szintén az *Emberi világunk* témakörben szerepel, de az *Imádkozom: legyek vidám* motívumhoz kapcsolódik. Eredeti megjelenési helyét tekintve ugyancsak a *Félelem nélkül* című kötetben, de annak második ciklusában kapott helyet, és az *Ősz* címet viseli. Kezdő sora: „Szakállas, öreg esők járják az utakat. Ősz van.” Azért is lényeges a pontosítás, merthogy Ratkó három *Ősz* című verset is írt. Ez is mutatja, hogy az évszakok ábrázolása, a természeti világ, a vidéki környezet leírása fontos szerepet játszik költészetében.¹⁴ Ennek a motívumrendszernek a jelentőségét kiemeli Jánosi Zoltán¹⁵ mellett Kabai Csaba is. Kabai a József Attila-i tájversek versszerző eljárásainak továbbfejlesztett változataiként

¹¹ BALKENOHL Manfred: Vom Sinn des Lebens: Orientierungen in unruhiger Zeit. 1992. Christiana.

¹² BOULAD Henri: Használd szabadságodat! Budapest, 1994. Szeletkő Kiadó, 59.

¹³ JÁNOSI Zoltán: „Kő alatti fény” – Ratkó József és két nemzedéke. Miskolc, 2005. Felsőmagyarország Kiadó, 68., 53.

¹⁴ BABOSI 2019, 122.

¹⁵ JÁNOSI 2016, 119.

tekint a Ratkó-líra ezen darabjaira, melyek véleménye szerint főként a rossz közérzet megjelenítését szolgáló és az ellenzékiiséget reprezentáló, főként allegorikus alkotások.¹⁶

Az *Ősz* című költemény is követi az induktív versépítkezést, és a konkrét valóság-lemtől jut el az eszmei tartalomig. Az első rövidebb terjedelmű egység a megszemélyesített eső képével teremti meg az alaphangulatot. Az esőhöz kapcsolódó két jelző – „szakállas, öreg” – inkább Ady Sion-hegyi Istenének alakját asszociálja. Intertextuális viszonyt vélhetünk felfedezni a „Nyírség álmodójával” is, hiszen a tócsákban úszkáló piros levelekről ki másnak juthatnának eszébe a „levesben a zsír csöppjei”, mint Krúdy Gyulának, és megidézheti ez a szakasz József Attilát is. A fal tövében didergő árnyék hasonló hangulatot ébreszt, mint a *Téli éjszakának* a sarkon reszkető zörgő kabátja vagy az *Eszmélet* fa tövéhez lapulólírai énje. A nyárra és a télre is kiterjedő évszakmetaforikával, valamint a nyomhagyás motívumával – „A nyár könnyű lábanyomát elmosta már a vihar” – az idő problematikája jelenik meg a versben. Ez főként a második szakaszban válik hangsúlyossá, amelyben már a lírai alany pozicionálása is megtörténik. Valójában ars poeticus sorokat olvashatunk, melyek teljes összhangban az antológiabeli mottóval – „*Imádkozom: legyek vidám*” – az „Örülni, énekelni” versbeli parancsát hirdetik. A *Fegyvertelenül* című kötet mottójában szintén megjelenő „énekelek” kifejezés azt az egyetlen értelmes cselekvést jelenti, amely egyszerre bír reflexív és etikai tartalommal. Kabdebó Lóránt szerint az ezt a gondolatot tematizáló alkotások „valójában moralitások, a hit és kétség keresztjére feszített Én magatartáske- resése, a helyállás normáinak vizsgálata.”¹⁷

Úgy tűnik, hogy a költészetben megtalált célnak Ratkó számára csak egyetlen dolog szabhat gátat, amivel kapcsolatban a *Félelem nélkül* költője ugyan azt írja az említett versében, hogy „nincs szívemben félelem”, mégis érezzük, hogy a földi élet jelentette szűkhatáru lét bevallva-bevallatlanul szintén egyik lényeges eredője a szubjektum hiány-érzetének. Egyfajta önmeggyőzősként hatnak az idő hatalmát csorbító sorai: „Az idő nem parancsolhat nekem. ... Az idő meg nem alázhat engem.”, ám a versvégi „amíg tudok” egyértelműsíti az idődimenzió emberi életben betöltött kulcsszerepét, s egyben a haláltól mint az evilági létnek véget vető határhelyezettől való félelem tagadhatatlanságát. Hiába próbál vidám lenni – „Fütyörészve végzem egyetlen dolgomat” –, hiába próbálja az életét elrendezni – „gondjait hát elejtem” –, hiába próbál a rá szabott idővel kiegyezni – „öregszem engedelmesen” –, a halálból fakadó félelmet a túlvilági létben való bizonyosság hiányában nehéz kompenzálni. Más versekben is kirajzolódik ez a problematika, s hiába jelenik meg explicit módon a félelem tagadása – „Mostmár az istentől se félek” (*Félelem nélkül*); „A haláltól nem félek én” (*Emberi halál*); „Magamat bátorítom. / Talán átjutok a halálig” (*A halálig*) –, a lét végessége miatt érzett fenyegetettség folyton ott lebeg a szövegek felett: „Halálra ítélt engem az idő” (*Éjszaka*).

A vizsgált versek jól példázzák, hogy Ratkó József nem tudott elszakadni a keresztény hagyománytól, annak motívumai akkor is áthatják költészetét, amikor a szakra-

¹⁶ KABAI Csaba: Ami kimondható. Irodalmi Jelen, 2013. 7. sz.

<https://irodalmijelen.hu/2013-jul-23-1349/ami-kimondhato-kabai-csaba-tanulmánya-ratko-jozsefrol> [2020.11.01.]

¹⁷ KABDEBÓ Lóránt: „Augusztus 9-e van, a születésem napja” – Emlékfoszlányok Ratkó Józsefről és költészetéről. Forrás, 2017. 7–8. sz. 150.

lítás látszólag hiányzik az alkotásból. Hangsúlyozandó azonban a látszólag, hiszen a lélek vívódása és kételkedése nem azonosítható a tagadással, ahogy arra a választott antológia alcíme is utal: *Versék az Isten-kereső emberről*. A legmélyebb alkotások általában nem az Isten megtalálásáról, hanem éppen a kereséséről szólnak. Ratkóval kapcsolatban szemléletesen utal erre a belső konfliktusra az az idézet, amit Monostori Imre egy tanulmánya címűül is választott: „Nem tudom az istent bemérni, nem ad jelet” (*Csak én*).¹⁸ A jeladás/jelvévés motívuma az új világrendet alkotó és annak a középpontjába a csöndet állító küzdelmes versében is fellelhető, de éppen ellenkező előjellel: „Mégis ez a csönd, azt hiszem. / Látható jelekkel üzen. / Őt méri műszereivel / a lélek és az értelem.” (*Csönd*). Lényeges különbség, hogy a csönd jelei láthatóságuknál fogva is könnyebben bemérhetőek, az isteni jelek pedig azért tűnhetnek érzékelhetetleneknek, mert láthatatlanok. A világi élet gyakran korlátozza az egyénnek azt a képességét, amivel a láthatatlan jelek között is tájékozódni tudna. Ratkó élete nem volt ebből a szempontból szerencsés, s a személyiségéhez is jobban illett az a kontemplatív költői állapot, ami nem segítette a léten-túlival való dialogikus viszony kialakítását. Ennek lenyomata tükröződik a Ratkó-líra szakrális költeményeiben és a létállapotát erősen meghatározó hiányérzetben, amelyet időnként megszüntetni látszik az istentapasztalat, időnként viszont a végletekig fokoz annak hiánya.

Ratkó József a tákosi templom előtt Budai Ilona népdalénekesssel, Kiss Ferenc irodalomtörténésszel és Fűr Lajos történésszel 1978 tavaszán

¹⁸ MONOSTORI Imre: „Nem tudom az istent bemérni, nem ad jelet” – Vonások Ratkó József költői portréjára. In: MONOSTORI Imre: *Mesterek, kortársak – Tanulmányok, kritikák, emlékezések*. Miskolc, 2000. Felsőmagyarország Kiadó, 112.